

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ТКАЧЕНКО Наталія Дмитрівна

УДК 811.111'37(71+73)(043)

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ “SPACE”
У БРИТАНСЬКОМУ ТА АМЕРИКАНСЬКОМУ ВАРІАНТАХ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Львів – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі англійської філології та перекладу Київського національного лінгвістичного університету Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Терехова Світлана Іванівна,
Київський національний лінгвістичний університет,
професор кафедри російської мови і літератури,
професор кафедри англійської мови і перекладу;
факультету сходознавства.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор,
Андрейчук Надія Іванівна,
Львівський національний університет імені Івана Франка
професор кафедри перекладознавства і
контрастивної лінгвістики імені Григорія Кочура;

кандидат філологічних наук, доцент,
Ковалик Наталія Василівна,
Львівський торговельно-економічний університет,
завідувач кафедри іноземних мов.

Захист відбудеться «16» грудня 2020 р. о 10-й годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.051.15 Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 405.

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розіслано «16» листопада 2020 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат філологічних наук,
доцент

О. В. Татаровська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертацію присвячено вивченню лінгвокультурологічних особливостей британських та американських репрезентацій функціонально-семантичного поля (ФСП) “space” у параметрах комплексного, поліпарадигмального підходу. Поліпарадигмальний підхід – це «багаторівневе дослідження наукових підходів до мовних парадигм, яке охоплює концептуальний (логіко-семантичний), функціонально-семантичний, лексико-граматичний та психолінгвістичний аспекти аналізу [...] із залученням міждисциплінарного підходу» (С. І. Терехова). У роботі до поліпарадигмального підходу долучено лінгвокультурологічний аналіз. Поліпарадигмальний підхід до вивчення ФСП “space” забезпечується множинністю мовних парадигм і передбачає «розгляд усіх текстоутворювальних чинників і текстових категорій: інформативності, простору і часу, континууму, модальності, образу автора тощо» (А. Загнітко).

Номінації простору є об’єктом дослідження багатьох галузей науки: географії, геології, етнології, екології, історії, туризму, що зумовлює їх дидактичну цінність і зв’язок опосередковано через матеріал вивчення.

Динаміка розвитку мови, зумовлена науково-технічним прогресом, зміною мовних картин світу та специфічним відображенням навколишнього світу в свідомості людини, є невичерпним джерелом унутрішніх та зовнішніх семантичних змін, відтворених, зокрема, у репрезентаціях ФСП “space”. Формальні та семантичні варіанти утворюються в комунікації, у функціональних стилях мови і відтворюють змінну картину світу, і в ній – розвиток знання людини про світ, чим визначена **актуальність** вивчення лінгвокультурологічних особливостей британського та американського варіантів англійської мови як найбільш поширених. Репрезентації ФСП “space” визначені контекстуально і зафіксовані у лексикографічних джерелах. Ось чому важливо дослідити як словникові репрезентації ФСП “space”, так і їх приклади вживання у сучасних художніх та інших текстах. Функціонування британських та американських лінгвокультурних репрезентацій простору (ЛРП) розглядається у різних стилях мови, що є новим, відтак – актуальним. ЛРП, будучи національно маркованими лексемами, словосполученнями (у т. ч. й фразеологічними) або окремими ЛСВ, як відомо, реалізують свою етнокультурну цінність у мовній системі та в мовленні, тобто в тексті. Соціальна зумовленість назв простору визначає антропоцентричність дослідження, тому антропоцентричний аспект є головним у дослідженні ЛРП.

Тріада «мова – культура – етнос» стала об’єктом вивчення лінгвістів у всьому світі: американських (Ф. Боас, Е. Сепір, Б. Л. Уорф та ін.), європейських (Л. Вайсгербер, В. фон Гумбольдт, Й. Г. Гердер, Я. Гримм, В. Гримм, К. Фосслер, Г. Штейнталь та ін.), російських (Н. Д. Арутюнова, О. Н. Афанасьєв, І. О. Бодуенде Куртене, Ю. С. Степанов, Ф. І. Буслаєв, Г. О. Винокур, В. В. Вороб’йов, В. А. Маслова, В. М. Телія, В. М. Шаклеїн, Ф. Ф. Фархутдинова, А. Т. Хроленко та ін.), українських (І. В. Корунець, О. Ю. Карпенко, М. П. Кочерган, О. О. Потебня, О. С. Снітко, О. О. Тараненко, Л. П. Іванова, Н. І. Шумарова та ін.).

Чимало лінгвокультурологічних розробок було здійснено науковцями другої половини ХХ – початку ХХІ ст. в аспекті синхронії і діахронії, проте є необхідність, з одного боку, в оновленні одержаних раніше наукових даних, адже лексичний рівень мови є найрухомішим, і він краще відтворює всі зміни й інновації сучасної мови, а, з іншого боку, – потрібно узагальнити й систематизувати результати проведених досліджень у вигляді цілісного, комплексного лінгвокультурологічного аналізу репрезентацій ФСП “space” задля їх більш чіткого розмежування, виявлення специфіки їх функціонування в британському та американському варіантах англійської мови.

У межах концепції «культура творить мову» формулюється **гіпотеза** дослідження: технічний та соціальний прогрес, поліетнічність і взаємодія культур пов’язані у функціонуванні британських та американських лінгвокультурних номінацій простору.

Зв’язок роботи з науковими програмами. Дисертація відповідає профілю наукових досліджень, які проводяться на кафедрі англійської і німецької філології та перекладу імені професора І. В. Корунця Київського національного лінгвістичного університету в руслі кафедральної науково-дослідної теми «Когнітивні, дискурсивні та культурологічні аспекти сучасної германістики та перекладознавства» (номер державної реєстрації 0117U003776, затверджена 27 вересня 2017 р.).

Метою дослідження є комплексний, поліпарадигмальний аналіз структурно-семантичних та функціональних особливостей репрезентацій ФСП “space” у сучасній англійській мові в її британському та американському варіантах і на цій основі встановлення лінгвокультурологічної специфіки аналізованих ЛРП як відбиття ФСП “space” у свідомості носіїв сучасної англійської мови Великої Британії та США.

Для досягнення мети були поставлені такі конкретні **завдання**:

- визначити і схарактеризувати сучасні підходи науковців до вивчення репрезентацій ФСП “space” у лінгвістиці, встановити ступінь їх опрацювання та визначити нові аспекти дослідження лінгвокультурологічних особливостей просторових репрезентацій у складі ФСП “space” в англійській мові;

- застосувати методику комплексного, поліпарадигмального аналізу лінгвокультурологічних особливостей репрезентацій ФСП “space” в зіставлюваних варіантах англійської мови;

- визначити критерії дослідження та класифікувати аналізовані репрезентації ФСП “space”;

- охарактеризувати структуру ФСП “space”, її наповнення в зіставлюваних варіантах англійської мови у світлі поліпарадигмального лінгвокультурологічного аналізу;

- дослідити специфіку структури, семантики та функціонування аналізованих репрезентацій і на цій основі встановити лінгвокультурологічні особливості досліджуваних мовних одиниць та їхніх парадигм;

- визначити закономірності й тенденції розвитку ЛРП та їх підсистем у британському та американському варіантах сучасної англійської мови.

Об'єктом дослідження є ФСП “space” як системно-структурна єдність лінгвокультурних та інших репрезентацій простору в англійській мові.

Предмет дослідження – особливості досліджуваних ЛРП як складників ФСП “space” в їх структурних, семантичних та функціональних виявах.

Джерельна база дослідження складає 96 джерел матеріалу дослідження, якими слугували: тлумачні словники англійської мови, лінгво-країнознавчі словники, енциклопедії, британський та американський корпуси сучасної англійської мови, також оригінальні твори британських та американських письменників, періодичні видання онлайн та ін., що дозволяє виявити лінгвокультурну семантику первинних та вторинних номінацій простору, її вмотивованість, парадигматику та епідигматику, зафіксовані у лексикографічних джерелах, доповнюючи семантико-стилістичний підхід, який дозволяє виявити контекстуальні значення і відтінки номінацій простору і тому утворює підґрунтя для функціонального підходу до вивчення ЛРП ФСП “space”.

Матеріал дослідження налічує 3229 різнорівневих репрезентацій простору (апелятивів і топонімів) різних жанрів і стилів англійської мови з національно маркованою семантикою, відтворених у лексемах, номінативних та інших словосполучень – у британському (1729 одиниць) та американському (1500 одиниць) варіантах англійської мови, дібраних методом суцільної вибірки за тематичним принципом.

Методологічні засади дослідження охоплюють праці зі структурної семантики (І. М. Кобозєва, М. Бірвиш, S. Ullman, Є. Гулига, Є. Шендельс, Ю. М. Караулов, В. Г. Гак, К. З. Плоткіна, А. А. Уфимцева та ін.), функціональної семантики (Б. Гавранек, В. Матезіус, Ш. Балі, І. Бодуен де Куртене, Ф. де Соссюр, К. Бюлер та ін.), теорії ФСП О. В. Бондарка, лінгвокультурології (В. А. Маслова, В. В. Вороб'їєв, О. С. Снітко, Е. М. Верещагин, А. Т. Хроленко, В. М. Шаклеин, В. В. Красных, О. Д. Швейцер, Ю. О. Зацний, В. Ю. Зацна, Т. О. Пахомова, Р. Я. Крицберг, W. Bright та ін.), аналіз семантики англійських номінацій простору (Г. Д. Томахин, Л. К. Муллаґалиєва, А. И. Леонова, Г. Ю. Румбешт, Т. Г. Бондар, О. М. Братусь, О. Р. Бурдейна), методи дослідження актуалізації мовних одиниць у тексті (М. Рифатер, М. А. К. Хелідей, В. І. Карасик, С. І. Терехова та ін.), зокрема, способи реалізації лінгвокультурної семантики в тексті (С. І. Орлова, С. Радзієвська, А. И. Леонова, Г. Ю. Румбешт, О. В. Шеломовская та ін.). Базовою у дослідженні була обрана методика комплексного, поліпарадигмального аналізу, розроблена С. І. Тереховою.

Методи дослідження. Для вирішення окремих завдань дослідження у дисертації були застосовані такі методи: 1) *лінгвістичні методи: метод систематизації та метод польового моделювання* – для виділення, структурування та ієрархізації просторових репрезентацій у складі досліджуваного ФСП “space”; *структурно-семантичний метод* – для аналізу специфіки структурного наповнення ФСП “space” і семантики його репрезентацій; у т. ч. й *дефініційний аналіз* – для визначення концептуальних, національно-маркованих, функціональних лінгвокультурних сем ЛРП за домінантами тематичних груп; *компонентний аналіз* –

для встановлення семантичної структури, і складових репрезентацій ФСП “space”; *дистрибутивний аналіз*— для визначення контекстуальної семантики ЛРП ФСП “space” у словосполученні; *функціонально-семантичний метод* дозволив вивчити особливості складників ФСП “space” в англomовному тексті. *Зіставний метод* дозволив виокремити і диференціювати британські та американські ЛРП. Почасти були застосовані *міжрівневий аналіз* – для структурування ФСП “space” (під міжрівневим аналізом розуміємо аналіз структурної ієрархії мови) (ЛЕС); *трансформаційний аналіз* – для інтерпретації семантичних репрезентацій ФСП “space”. У межах спеціальної *лінгвокультурологічної методології* були застосовані елементи *етимологічного, прагматичного, аксіологічного, соціолінгвістичного та етнолінгвістичного аналізу* – для визначення національно маркованих ЛРП, ЛСВ та конотацій, встановлення етнічних джерел та ареалів зосередження ЛРП, *синхронно-діахронний аналіз* – для визначення історичної семантики аналізованих номінацій; *стилістичний аналіз* – для встановлення специфічних стилістичних функцій досліджуваних мовних одиниць; 2) *перекладознавчі методи (семантичний метод, комунікативний метод, метод трансформацій)* – для визначення мовних і мовленнєвих особливостей досліджуваних ЛРП; 3) *загальнонаукові методи: описовий метод* – для репрезентування, систематизації та узагальнення особливостей функціонування формально-семантичних мовних одиниць; *методи гіпотези, порівняння, аналізу, синтезу, індукції, дедуції, узагальнення, висновку* – для вирішення окремих завдань комплексного лінгвокультурологічного аналізу досліджуваних одиниць мови.

Наукова новизна дисертації полягає, передусім:

- у комплексному, поліпарадигмальному дослідженні лінгвокультурних репрезентацій ФСП “space”;
- подальшому розвитку теорії лінгвокультурології та методики зіставного, комплексного, поліпарадигмального аналізу; у систематизації критеріїв класифікації і складанні оновленої типології (тобто, сукупності класифікацій) досліджуваних мовних одиниць;
- встановленні лінгвокультурних особливостей структури, семантики і функціонування репрезентацій простору у британському та американському варіантах сучасної англійської мови;
- лінгвокультурологічному аналізу репрезентацій простору у текстах різної жанрово-стилістичної належності, що було зроблено вперше;
- визначенні сучасних процесів, закономірностей та тенденцій розвитку досліджуваних мовних одиниць і підсистем у британському та американському варіантах сучасної англійської мови;
- статистичному та (почасти) асоціативному аналізу британських та американських репрезентацій ФСП “space”;
- виокремленні кодів культури аналізованих британських і американських топонімів та їхнього зв’язку зі стилями та жанрами мови;
- розробці низки категорій лінгвокультурології.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть бути застосовані у курсах лінгвокультурології та лінгвокультурознавства, загального та зіставного мовознавства, вступу до мовознавства, спецкурсів та курсів за вибором з лексикології англійської мови, функціональної семантики англійської мови, лінгвостилістики, структурної та функціональної лінгвістики в цілому, а також лексикографії.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення та висновки дисертації були обговорені на засіданнях кафедри англійської філології та перекладу КНЛУ (жовтень 2013, жовтень 2014, жовтень 2015, Київ, Україна), на 15 наукових конференціях різного рівня та 1 науково-практичному семінарі, зокрема: на 13 міжнародних наукових конференціях: Международная научно-практическая конференция «Языковой дискурс в социальной практике» (квітень 2014, березень 2015, березень 2016, Тверь, Росія); Міжнародна науково-практична конференція «Україна і світ: діалог мов та культур» (березень 2014, березень-квітень 1916, березень-квітень 1917, Київ, Україна); XIV Міжнародна науково-практична конференція молодих учених і студентів «Політ» (квітень 2014, Київ, Україна); Міжнародна наукова конференція «Актуальні питання російської філології: теорія, методика, переклад» (квітень 2014, Київ, Україна); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання розвитку філологічних наук у ХХІ столітті» (березень 2015, Одеса, Україна); Міжнародної науково-практична конференція «Нове у філології сучасного світу» (червень 2015, Львів, Україна); Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна філологія: актуальні науков проблеми та шляхи вирішення» (квітень 2017, Одеса, Україна); Международная конференция, посвященная 200-летию И. Е. Храповицкого (червень 2017, Верхньодвинськ, Білорусь); Міжнародна науково-практична конференція “Adorbemperlinguas” До світу через мови (березень 2019, Київ, Україна); Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку» (жовтень 2016, Переяслав-Хмельницький, Україна); Щорічна звітна конференція професорсько-викладацького складу Міжнародного гуманітарного університету (травень 2014, Одеса, Україна); Українсько-російська школа – конференція молодих учених (березень 2014 р., Донецьк, Україна); Науково-практичний семінар «Сучасні проблеми зіставного мовознавства, методики викладання іноземних мов та перекладу» (грудень 2014, Київ, Україна).

Публікації. Зміст роботи представлений у тридцяти одноосібних публікаціях: 19 статтях загальною кількістю 6,7 друк. арк.): 12 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, затверджених ДАК МОН України (5,2 друк. арк.), зокрема, 3 статті зареєстровані у наукометричній базі “Scopus” (1,2 друк. арк.); 5 статтях у періодичних виданнях інших держав (1,1 друк. арк.) та 11 тезах (0,5 друк. арк.) загальною кількістю 7,8 друк. арк.

Положення на захист:

1. Поліетнічність і взаємодія британської та американської культур пов’язані в утворенні ЛРП під впливом таких чинників, як: науково-технічний прогрес,

специфічне відображення навколишнього світу у свідомості кожного народу та інтеракція британської й американської лінгвокультури у межах цілісної системи англійської мови в її синергетичному розвитку у сучасному контексті зміни національних мовних картин світу, глобалізації та інтеграції наукового знання та засобів його кодування в мові.

2. Національно-культурна маркованість становить специфіку функціонально-семантичного наповнення зіставлених ФСП. Лінгвокультурні коди, експліковані в ній, впливають на засоби репрезентування функціональних стилів мови.

3. Циклічність розвитку семантики просторових номінацій зумовлює їх десемантизацію та ресемантизацію. Поняття лінгвокультурного суб'єкта як уніфікованого та національно детермінованого розрізняє спільну та специфічну національно марковану семантику, засобом реалізації якої є, зокрема, лінгвокультурний дейксис.

4. Територіальні опозиції за формою є аналого-дивергентми. Оскільки логіко-поняттєва семантика відносно незмінна, то до ядра поняття прикріплюється ознакова лексична та функціональна лінгвокультурна семантика. ЛРП виявляють спільні процеси розширення, звуження, підвищення, конкретизації, узагальнення та стилістичної диференціації їхніх значень.

5. Територіальні репрезентації природного простору різняться ознаковою семантикою, а назви штучного простору – професійно конотованими ЛСВ. Американські ЛРП демонструють тенденцію до більш конкретної професійної семантики, що пояснюється техногенним розвитком та його відтворенням у мові, тоді як британським ЛРП властивий більш емпіричний зміст. Очевидним є більше національно марковане розмаїття американських ЛРП, передусім, топонімів. Наукова, ділова та публіцистична мова задіює спільні апелятиви, тоді як художнє мовлення відзначене більше стереотипними етнічними, прагматичними, стилістичними, асоціативними ЛРП, пов'язаними з географією, світоглядом та традиціями британців і американців.

6. Спільними для зіставлених варіантів англійської мови є особливостями функціонування ЛРП у тексті є соціокультурне обмеження за критеріями актуальності й популярності певної тематики, актуалізація назв видів штучного простору, втрата просторової семантики у соціокультурних контекстах, реалізація ментальних, психологічних та інших ЛСВ іменників та їхніх конверсивів (прикметників і дієслів).

7. Статистичний аналіз свідчить про кількісну перевагу ознакових номінацій простору серед британських топонімів та перевагу доміант тематичних груп (ТГ) серед американських топонімів у складі ФСП “space”. Зменшення кількості британських репрезентацій в американських ТГ назв простору відбувається з причин актуалізації доміант та диференціації ознакових ЛСВ, а поповнення – за рахунок територіальних номінацій, ЛСВ інших ТГ, запозичень із різних функціональних стилів англійської мови.

8. Асоціативний аналіз підтверджує результати структурно-семантичного та статистичного аналізу ФСП “space”. Британські асоціативні репрезентації доміант

ТГ природного простору виявляють перехрещення з ТГ назв водного простору, стосуються переважно своєї території та різновидів простору. Американські асоціативні номінації вирізняються назвами далеких просторів. Домінанти ТГ номінацій штучного простору виявляють більш широкі, різноманітні уявлення британців та більш «прагматичний», «раціональний» простір у свідомості американців.

Структура та загальний обсяг дисертації складається зі переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, які супроводжуються висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (560 позицій) та 7 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 269 с., зокрема, основний текст – 201 с. Дисертація містить 6 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету та окреслено завдання дослідження, визначено його об'єкт, предмет, методи, наукову новизну, визначено фактичний матеріал, окреслено теоретичне й практичне значення одержаних результатів.

У **першому розділі «Теоретичні засади комплексного, поліпарадигмального вивчення функціонально-семантичного поля “space” у британському та американському варіантах англійської мови»** розглянуто теоретичні засади дослідження репрезентацій ФСП “space” в англійській мові, схарактеризовано традиційні та цільові підходи до вивчення репрезентацій ФСП “space” у лінгвістиці (загальному та зіставному мовознавстві, германістиці, англістиці).

Філософським підґрунтям дослідження ЛРП у складі ФСП “space” слугували: матеріалізм Аристотеля, Л. Фейербаха, діалектика Г. Гегеля та теорія діалектичного матеріалізму. Лінгвокультурологія є галуззю лінгвістики, яка втілює ідеї зв'язку мови й культури. Започаткована у працях Геракліта Ефеського, Платона й Аристотеля, вона є міждисциплінарною науковою галуззю, яка пов'язує мовознавство з іншими гуманітарними дисциплінами: соціологією, культурологією, етнографією, почасти – із філософією та психологією. Соціальна зумовленість назв простору визначає антропоцентричність дослідження. Застосований у дослідженні комплексний, поліпарадигмальний підхід до вивчення лінгвокультурних репрезентацій ФСП “space” складається з лексико-семантичного, структурно-семантичного функціонально-семантичного, лінгвокультурологічного підходів. У межах системно-структурного підходу просторові номінації досліджено А. А. Смирницьким, В. Г. Гаком, Ю. М. Карауловим, М. П. Кочерганом, Й. А. Стерниним, А. А. Уфимцевою, В. В. Виноградовим, С. І. Тереховою, Э. М. Медниковою та ін. Репрезентаціями ФСП “space” є різні частини мови, але, оскільки лише іменники вичерпно репрезентують семантику простору, вони є основним об'єктом нашого дослідження у єдності семасіологічного та ономасіологічного підходів.

Вивчення складників ФСП “space” у структурно-семантичному підході засновано на семантичних теоріях (О. О. Потебня, Ю. Д. Апресян, О. Н. Рудяков, Д. М. Шмельов, І. М. Кобозєва, М. Бірвиш, S. Ullman, М. А. К. Halliday та ін.), зокрема, теорії семантичного поля (Є. Гулига, Є. Шендельс, Ю. М. Караулов В. Г. Гак, І. М. Кобозєва, К. З. Плоткіна, А. А. Уфимцева та ін.), соціолінгвістичних теоріях ХХ ст. (У. Вайнрайх, Л. В. Щерба, Ш. Баллі, Е. Сепір) і дозволяє виявити лінгвокультурну семантику первинних та вторинних номінацій простору, її вмотивованість, парадигматику та епідигматику, зафіксовані у лексикографічних джерелах, доповнюючи семантико-стилістичний підхід, який виявляє контекстуальні значення і відтінки номінацій простору, тому являє собою підґрунтя для функціонально-семантичного підходу до вивчення ФСП “space”.

Функціональний підхід у дослідженні базується на наукових концепціях Празького лінгвістичного гуртка (Б. Гавранек, В. Матезіус), Казанської і Петербургської шкіл (І. Бодуен де Куртене), у працях Ф. де Соссюра, К. Бюлера та ін., розробках семантичних полів В. Порцига, Є. Гулиги й Є. Шендельса, теорії ФСП О. В. Бондарка (від функції до засобу та в семантичному аспекті – від значення до функції), яку застосовуємо у побудові ФСП “space” у зіставленні британського та американського варіантів англійської мови. Функціональні підходи до вивчення лінгвокультурних репрезентацій ФСП “space” включають відтворення ФСП “space” у структурі англійської мови та в тексті як її мовленнєвій реалізації. У дисертації розглядається функціонування британських та американських ЛРП у різних стилях мови, що є недостатньо розробленим у сучасному мовознавстві. Виходячи з концепції функціонального вибору нейтральних і стилістично маркованих одиниць мови Ш. Балі, під функціональною семантикою розуміємо контекстуально зумовлені зміни семантики ЛРП. Застосування методу функціонально-семантичного поля, розробленого О. В. Бондарком, до вивчення семантичних парадигм та текстових реалізацій ЛРП є, певною мірою, новим кроком у подальшій розробці теорії ФСП.

Лінгвокультурологічний підхід до вивчення номінацій простору розробляли Л. К. Муллагалиєва, С. Радзієвська, А. І. Леонова, Г. Ю. Румбешт, Т. Г. Бондар, О. М. Братусь, О. Р. Бурдейна, J. R. Gregg. Когнітивні та концептуальні основи вивчення складників ФСП “space” були закладені Дж. Лакофом, Р. Джекендофом, розвинені О. С. Кубряковою, С. А. Жаботинською, В. В. Іваницьким та ін.; прагматичні основи – Ф. С. Бацевичем, В. З. Дем’янковим, Н. В. Тоценко та ін. Просторовим номінаціям, зокрема, топонімам, присвячені праці В. Д. Беленької, В. Г. Костомарова, А. В. Суперанської, Е. М. Верещагіна, С. І. Терехової та ін. Британські апелювати й топоніми висвітлювалися в аспекті лексикографії (А. Р. У. Рум) та етимології (К. Cameron, R. Coates, E. Ekwall, A. Mawer, A. D. Mills, P. H. Reaney). Етнолінгвістичні та соціолінгвістичні аспекти вивчення американських просторових репрезентацій почасти представлені у роботах О. Д. Швейцера, Ю. А. Зацного, В. Ю. Зацної, Т. О. Пахомової, Р. Я. Крицберга, О. В. Янкового, Н. L. Menken, S. Pot, H. Whitehall, W. Bright, M. A. K. Halliday та ін. Слідом за Ч. Ф. Хокетом і О. Д. Швейцером визначимо американський та

британський варіанти англійської мови як сукупність перехрещених мікросистем, які складають їх спільне ядро, мають історичне й етнічне британське джерело, виявляють певні територіальні розбіжності у процесах дивергенції (див. роботи Ю. А. Зацного, В. Ю. Зацної, Т. О. Пахомової, Р. Я. Крицберга, Г. Д. Томахіна, О. Д. Швейцера та ін.) та конвергенції (Р. Я. Крицберг, О. Д. Швейцер та ін.).

Макроконтрактом актуалізації британських та американських ЛРП є текст. Вивчення стилю мови має вирішити проблему, «як незмінна система може діяти в умовах зміни сфери компетенції» (М. Рифатер). Текстцентричний підхід орієнтований на відтворення актуалізації (М. А. К. Хелідей) та дезактуалізації (С. І. Терехова) контекстної семантики порівнюваних ЛРП ФСП “space” у текстах різної функціональної належності під впливом лінгвістичних чинників, зокрема, транссемантичності і трансфункціональності (С. І. Терехова), інституційних (за В. І. Карасиком), авторських стратегій і тактик, позамовних чинників, таких як актуальність і популярність; прагматичних чинників: політичних, економічних, соціальних норм, стандартів і потреб, емоцій, особливостей національного сприйняття та ін. (Дж. Р. Серль). У тексті спостерігається перетин, накладання різних ТГ, ФСП, отже, ФСП “space” має унутрішньопольові та міжпольові перехідні моменти.

Інші підходи до вивчення лінгвокультурних репрезентацій ФСП “space” уключають елементи етимологічного, соціолінгвістичного, прагмалінгвістичного, психолінгвістичного, аксіологічного, статистичного та лінгвокогнітивного підходів. Розглянута наукова парадигма разом із додатково залученими даними міждисципліного підходу складає комплексний, поліпарадигмальний підхід до вивчення лінгвокультурних репрезентацій ФСП “space”, застосований у дисертації.

У другому розділі «Методологічні засади комплексного, поліпарадигмального аналізу особливостей репрезентацій функціонально-семантичного поля “space” у британському та американському варіантах англійської мови» на засадах сучасних лінгвістичних концепцій і теорій лінгвокультурології та лінгвістики доповнено наявну методіку комплексного, поліпарадигмального дослідження лінгвокультурологічним аналізом і застосовано щодо вивчення лінгвокультурних репрезентацій ФСП “space” у британському та американському варіантах англійської мови, описано процедуру проведеного аналізу складників ФСП “space”, яка охоплює загальнонаукові, лінгвістичні методи, елементи культурологічних, етнолінгвістичних, соціолінгвістичних, психолінгвістичних методів та інші методи, прийоми, операції і процедури дослідження у двобічному напрямі – від форми до функції і від функції до форми через посередництво системних значень різнорівневих одиниць мови.

Основні критерії дослідження репрезентацій ФСП “space” у британському та американському варіантах сучасної англійської мови уключають лексико-семантичний, функціонально-семантичний та лінгвокультурологічний критерії. Лексичний та граматичний критерії використані для відбору та класифікації різнорівневих мовних одиниць за просторовою семантикою. Семантичні критерії дозволили визначити особливості досліджуваних ЛРП, системність та взаємозв'язок усіх елементів мовної системи та ступінь конкретності семантики номінацій

простору в побудуванні структури ФСП “space”. Функціональні критерії є вихідними критеріями аналізу ЛРП і націлені на встановлення специфічних ознак і вживання кожної форми слова, місця багатозначних ЛРП у системі ФСП “space” для визначення контекстних, ситуативних та текстових (стильових і жанрових) значень і відтінків смислу; вони дозволяють дослідити динаміку змін функціональної семантики складників ФСП “space”. Лінгвокультурологічні критерії дослідження ЛРП уключають критерії відбору та аналізу американських та британських ЛРП за територіальною належністю, етнічною і соціокультурною характеристикою формальних та змістових ознак; вони слугують критеріями визначення ЛРП як спільних, аналогів, дивергентів та аналого-дивергентів. Залучені методи й прийоми укладаються у п’ять етапів комплексної методики вивчення лінгвокультурних особливостей репрезентацій ФСП “space”.

На **першому етапі** проведеного аналізу методом суцільної вибірки було визначено одиниці дослідження та здійснено опис лексичних, лексико-граматичних номінацій простору з довідкової та оригінальної літератури.

На **другому етапі** дослідження (структурно-семантичний аналіз) за допомогою методів дефініційного та компонентного аналізу прийомом порівняння проведено семантичну систематизацію та класифікацію іменників за ярусами ФСП “space”, мікрополями, ТГ та іншими парадигмами у їх складі; виокремлено територіальні варіанти лексем та запозичення, визначено доміанти ТГ, встановлено ієрархію ЛСВ у семантичній структурі доміант, виокремлено функціональні переносні, стилістичні та конотативні ЛСВ, а також спільні та диференційні лінгвокультурні ЛСВ. На основі отриманих класифікацій було побудовано ієрархічну систему ФСП “space”.

Третій етап дослідження був зосереджений на виокремленні функціональної семантики номінацій простору у контекстах різної жанрово-стилістичної належності для виявлення змін контекстної семантики: транссемантичності, трансфункціональності, десемантизації, ресемантизації; пояснено мотивацію семантичних змін.

На **четвертому етапі** дослідження – етапі лінгвокультурологічного аналізу – було визначено специфіку досліджуваних ЛРП, кодів, особистості, концепту, конотацій структурним та функціональними підходами для виявлення формальних і семантичних тотожностей та відмінностей британських та американських ЛРП у складі ФСП “space”. Лінгвокультурологічний аналіз дозволив виокремити поняття лінгвокультурологічної функції, циклічності, лінгвокультурної особистості, низки лінгвокультурних фігур мови та різновиди лінгвокультурного дейксису, з опертям на матеріал дослідження; сформулювати поняття національної духовності та її ролі у розвитку зіставлених варіантів сучасної англійської мови. Елементи етимологічного, прагмалінгвістичного, когнітивного, статистичного та асоціативного аналізу були підтвердженням найбільш частотних уживань та лакун національно маркованих номінацій простору.

П’ятий етап дослідження включав застосування комплексного, поліпарадигмального зіставного аналізу ЛРП у текстах різної жанрово-стилістичної

належності для визначення функціонально-семантичних змін і встановлення закономірностей і тенденцій розвитку функціональної семантики ЛРП. Було визначено роль лінгвокультурних кодів у структуруванні функціональних стилів сучасної англійської мови.

У третьому розділі «Аналіз лінгвокультурних репрезентацій функціонально-семантичного поля “space” у світлі лексичноцентричного підходу» визначено критерії класифікації й ширше – типологізації репрезентацій ФСП «простір», подано детальний структурно-семантичний аналіз репрезентацій ФСП “space” у сучасній англійській мові в її британському та американському варіантах. Структурно-семантичний аналіз ядерної зони виявив універсальну семантику абстрактних іменників простору: основні види та ознаки фізичного простору, професійні, стилістичні ЛСВ (переважно універсальні), які демонструють семантичні процеси розширення, звуження, в т. ч., утворення невеликої кількості американських дивергентів, здебільшого термінів у науковому стилі мови, почасти – в офіційно-діловому стилі. Інші частиномовні репрезентації простору мають переносну семантику.

Близька периферія містить ТГ більш конкретних ЛРП (первинних номінацій), зокрема, національно маркованих. Аналізовані іменники виявляють загальноживану, наукову, метафоричну, міфологізовану та іншу стилістично марковану семантику, контекстні соціокультурні, оцінні, емоційні, поетичні, символічні та інші конотації. Похідні прикметники визначають належність до простору, його вміст, характеристики простору, а дієслова – процеси та діяльність у просторі. Далека периферія містить такі типи національно маркованих номінацій: переносні ЛСВ, терміни, топоніми та стилістичні фігури. Периферія є місцем транссемантичних та трансфункціональних змін на рівні слова та словосполучення, наприклад, конверсив прислівника *down* «униз» – брит. іменник «пагорб» (OED) виявляє зміну частиномовної та лексичної семантики. Транссемантичні зміни мають місце у взаємодії ядра, мікрополів, тематичних груп, синонімічних рядів, полів, наприклад, іменник *mount* з історичним британським значенням «пагорб-погребіння» отримує більш загальне американське ЛСВ «пагорб», а через нього – сучасне вужче американське ЛСВ «база» у спортивному коді за асоціацією схожості форми. Отже, узагальнення значення породжує звужені ЛСВ в іншому варіанті англійської мови, іншому коді культури й іншій ТГ із втратою історичного ЛСВ. Топоніми є контекстом транссемантичних змін, наприклад: іменник *road* «дорога» утворює назву стадіону брит. *Milton Road*. Розвиток топонімів відбувається також переносом британського апелятиву в топонім іншої ТГ американського ареалу, наприклад, з переключенням природного коду в будівельній сфері: *Las Vegas's Glitter Gulch* (COCA). Британські топоніми відрізняються історичним синтетизмом, наприклад: *Chesterton, Sherwood, Oxford, Manchester, Liverpool* та ін., а американські – аналітизмом.

У четвертому розділі «Особливості відображення лінгвокультурних репрезентацій функціонально-семантичного поля “space”: текстоцентричний підхід» проаналізовано особливості функціонування репрезентацій ФСП “space” у

сучасній англійській мові в її британському та американському варіантах на матеріалі текстів різної жанрово-стилістичної належності. ФСП “space” у тексті відтворене конкретними номінаціями його ядерного та периферійного ярусів, абстрактними іменниками, зокрема, з авторською концептуальною семантикою знаходяться поза полем. До загальних тенденцій функціонування ЛРП ФСП “space” в англійському тексті можна віднести розгалуженість різножанрових номінацій, обмін стилів та жанрів способами відтворення лінгвокультурної просторової семантики, обмеження вживання ЛРП актуальністю та популярністю тематики. До особливостей функціонування ЛРП у текстах різної жанрово-стилістичної спрямованості належить їх використання з різними комунікативними цілями у різних ЛСВ та з різними соціокультурними конотаціями під впливом лінгвістичних та екстралінгвістичних чинників, утрата значення простору в ментальному, соціокультурному контексті. Лінгвістичним процесом утворення інновацій виступає зміна функціонального навантаження денотату.

Фонові прагматично марковані ЛРП визначають національну маркованість тексту. У діловій мові у британському юридичному тексті домінанта *land* «земля» реалізує соціокультурні конотації, наприклад, власності: 88 K4UW_newsp_other_science ABC *The land is owned by Darlington Council, who are funding the conservation work(BNC)*, також ЛСВ брит. «країна» 73 CH7W_newsp_tabloid ABC *I would rate them the most improved team in the land over the past year’ (BNC)*. Домінанта *land* «земля» в американських економічних текстах реалізує прагматичні конотації як об’єкту торгівлі, наприклад: 48 2017ACAD *The Journal of Real Estate Research ABC # The intra-property land uses in this set of variables are easement, open land, woodland, and wetland (COCA)*. Отже, тексти різних функціональних стилів можуть розрізняти британські та американські ЛСВ та конотації. Номінація *flyover* в британському автодорожньому кодї має ЛСВ «еспланада», яке відсутнє в американському відповідному кодї, наприклад: 2KRTS_brdcast_news ABC *that’s the Chiswick flyover, it’s very heavy indeed in both directions (BNC)*. Код простору дезактуалізується в американському авіаційному кодї до спільного первинного значення «переліт».

ЛРП являють собою інформаційний центр географічного тексту, вони відтворені конкретними назвами природного та штучного простору, наприклад: іменник *palisade* актуалізує американський ЛСВ геологічного коду «ряд різких скель» (LDELC, Webster): 9 2015FICBk: *DragonHeart ABC a long, dark line of hills, the shore curving deeply away beneath a palisade of sheer black rock (COCA)*. Британські тексти реалізують лише спільний первинний предметний код іменника *palisade* «огорожа». Отже, наявність номінації в одному із варіантів мови визначає її як ЛРП.

У публіцистичному стилі іменник *mount* з історичним ЛСВ брит. «пагорб – місце поховання» (OED) та загальним ЛСВ амер. «пагорб» (LDELC) реалізує сучасне вужче ЛСВ простору амер., спорт. «підвищення на бейсбольному полі», «дім» (LDELC): 13 2017FICBk: *Even Paradise ABC A cricket mount was erected, a rugby field too, and, of course, a racetrack (COCA)*.

ЛРП у художньому творі відтворюють реальний та нереальний простір як фон і спосіб створення образу країни та характеристики персонажів засобами конотацій, концептів, фігур мови, лінгвокультурного дейксису. Виокремлено різновиди ЛРП – алюзії, метафори, гіперболи, алегорії, епітети та ін. Наприклад: автобіографічна алюзія *The two cities*, утворена від назви “*Twin Cities*”, імплікує акціонім: *St. Paul* (місце народження С. Фітцджеральда). Семантика простору утворює соціокультурні смисли-концепти, наприклад: в оповіданні Ск. Фітцджеральда “*The Ice Palace*” топоніми *South – North* утворюють контрастні концепти *ЖИТТЯ* та *СМЕРТЬ*. Функція ЛРП як засобу типізації полягає, зокрема, у відтворенні умов життя, наприклад, середніх верств населення в британському промисловому містечку: *He lived in a large new house of red brick, standing outside a mass of homogeneous red-brick dwellings, called Wiggiston. (D. Lawrence).*

На доповненні і для більшого ілюстрування викладених вище міркувань у **додатках** подано таблицю ФСП “space” (додаток А), таблицю британських та американських асоціативних репрезентацій доміант ТГ ФСП “space” (додаток Б), таблицю вживання доміант ТГ та найбільш частотних назв природного простору в британських та американських топонімах (додаток В), таблицю зміни функціональної семантики номінацій простору (додаток Г), таблицю функціональних ланцюгів топонімів (додаток Д), таблицю кодів культури репрезентацій ФСП “space” у британському та американському варіантах англійської мови (додаток Е) та ін.

ВИСНОВКИ

Дисертацію присвячено поліпарадигмальному вивченню ЛРП в британському та американському варіантах сучасної англійської мови. Відсутність зіставного аналізу функціональної семантики ЛРП ФСП “space” вимагає їх різнобічного вивчення в аспектах структури, семантики, функції та лінгвокультури.

Головним засобом дослідження є комплексний, поліпарадигмальний аналіз ЛРП – складників ФСП “space” та їх вживання у текстах різних функціональних стилів сучасної англійської мови, що було зроблено вперше. Антропоцентричний аспект вивчення ЛРП у тріаді «мова – культура – етнос» обумовлений їх соціальною природою.

Класифікування ЛРП у британському та американському варіантах англійської мови засноване на лексико-семантичному, структурно-семантичному, функціонально-семантичному та лінгвокультурному критеріях.

Структурно-семантичний аналіз іменників ядерної зони ФСП “space” виявив універсальні значення простору, загальнозживані номінації, терміни та обмаль британізмів та американізмів. Близька периферія містить ТГ більш конкретних репрезентацій простору, зокрема, ЛРП із національно маркованою семантикою. Далека периферія розміщує конкретні ЛРП, терміни, переносні ЛСВ і стилістичні засоби. Системні семантичні зміни мають місце на периферії ФСП “space” у взаємодії всіх ярусів та парадигм поля, зв’язках ФСП “space” з іншими ФСП.

Серед особливих виявів британських та американських ЛРП – специфічні назви, запозичення та ЛСВ. Зіставний аналіз британських та американських ЛРП показав, що вони відрізняються небагатьма аналогами та дивергентами ядерних номінацій, національно маркованими ЛРП (апелятивами й топонімами) – дивергентами та аналого-дивергентами назв природних просторів, назвами штучного простору – аналогами, дивергентами та аналого-дивергентами професійних термінів та ЛСВ за законами економії та соціалізації мови. Аналого-дивергенти розрізняються ознаковою семантикою одного поняття (внутрішньою формою слова). Отже, до ядра поняття “space” прикріплюється саме ознакова лінгвокультурна семантика. Американські ЛРП виявляють тенденцію до прагматичної, прикладної асоціативної семантики, а британські ЛРП відрізняються історичним змістом. Топоніми є контекстом трансфункціональних та транссемантичних змін, розвитку прагматичних та емоційних конотацій. Американські топоніми відрізняються техногенними та субстандартними кодами культури, різнонаціональними запозиченнями. Специфічними є британські та американські автохтонні назви та запозичення. Рідкісне вживання або невживання апелятиву у функції топоніму може свідчити про його перехід переважно у ментальну сферу. ЛРП ФСП “space” в англійському тексті відтворені конкретними номінаціями за участю всіх рівнів поля. Встановлено, що лінгвокультурні коди впливають на функціонування ЛРП в текстах різних функціональних стилів мови. Аналіз ЛРП у текстах різних функціональних стилів англійської мови засвідчує певну асиметрію вживання домінант і складових тематичних парадигм ФСП “space” у британському та американському варіантах англійської мови, конвергенцію семантики домінант та дивергенцію семантики національно маркованих ЛРП і запозичень різних ТГ, кодів культури за функціональними стилями мови, семантичні опозиції за внутрішньою формою слова (за різними ознаками). Скорочення ТГ у двох варіантах англійської мови відбувається з причин територіальної лакуарності, компенсаторної актуалізації домінант та десемантизації просторових значень, а поповнення – за рахунок територіальних номінацій, ЛСВ інших ТГ, запозичень та омонімів різних функціональних стилів англійської мови. Статистичний аналіз доводить кількісну перевагу ознакових номінацій простору серед британських топонімів та спільних домінант – серед американських топонімів, що робить цей тип номінацій критерієм уживання ЛРП. Зменшення кількості британських ЛРП в американських ТГ назв простору відбувається з причини застаріння британських регіональних назв, актуалізації спільних домінант та диференціації ознакових значень в умовах поліетнічності, а поповнення – за рахунок територіальних номінацій, запозичень, ЛСВ інших ТГ, різних функціональних стилів англійської мови. Асоціативний аналіз домінант ТГ природного простору підтверджує результати структурно-семантичного, функціонально-семантичного аналізу ФСП “space”, зокрема, перехрещення багатьох британських ТГ із ТГ назв водного простору у свідомості носіїв мови. Домінанти штучних просторів виявляють більш різноманітні уявлення британців та дещо вужчий, «прагматичний» простір американців.

Тенденції розвитку ЛРП у складі ФСП “space” британського та американського варіантів сучасної англійської мови включають застаріння британської історичної семантики під впливом екологічних та соціальних чинників, ресемантизацію архаїзмів, утрату або дезактуалізацію іменниками просторових ЛСВ та національного забарвлення внаслідок актуалізації первинного значення номінації у професійному контексті, тяжінням до відповідності значення внутрішньої та зовнішньої форми, більшою мірою очевидною в американському варіанті сучасної англійської мови. Британські апелятиви поповнюють інші ТГ американського ареалу. Скорочення ТГ у двох варіантах англійської мови відбувається з причин територіальної лакуарності, компенсаторної актуалізації доміант та десемантизації просторових значень, а поповнення – за рахунок територіальних номінацій, ЛСВ інших ТГ, запозичень та омонімів у різних функціональних стилях англійської мови.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Ткаченко Н. Д. Вербалізація концепту *SPACE* у казці Р. Кіплінга “How the Whale Got His Throat”. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*: зб. наук. пр. Київ: КНУТШ, 2014. Вип. 25. С. 426–434.
2. Ткаченко Н. Д. Зіставний аналіз британських та американських асоціативних репрезентацій функціонально-семантичного поля “Space”. *Актуальні питання гуманітарних наук*: міжвуз. зб. наук. пр. молодих вчених ДДПУ імені Івана Франка. Дрогобич: ДДПУ, 2018. Вип. 22. С. 69–72 (Index Copernicus).
3. Ткаченко Н. Д. Зіставний аналіз семантичних парадигм британських та американських номінацій простору. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*: зб. наук. праць. Київ: КНУТШ, 2018. № 32. С. 162–170.
4. Ткаченко Н. Д. Категорія відношення як міжмовна універсалія. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО. Філологія. Педагогіка. Психологія*. Київ: КНЛУ, 2014. Вип. 28. С. 141–146.
5. Ткаченко Н. Д. Лінгвокультуреми у казці Л. Керрола “*Alice in Wonderland*”. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*: зб. наук. пр. Київ: КНУТШ, 2014. Вип. 32. С. 281–289.
6. Ткаченко Н. Д. Лінгвокультурний концепт WAY в мовних репрезентаціях Великої Британії та США. *Проблеми зіставної семантики*: зб. наук. статей. Київ: КНУТШ, 2015. № 28. С. 301–307.
7. Ткаченко Н. Д. Лінгвокультурологічні особливості номінацій функціонально-семантичного поля “SPACE” в британському та американському варіантах англійської мови. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО. Філологія. Педагогіка. Психологія*. Київ: КНЛУ, 2016. Вип. 32. С. 127–131.
8. Ткаченко Н. Д. Лінгвокультурні функції алюзії в художньому тексті (на матеріалі англійської мови Великої Британії та США). *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*: зб. наук. пр. Київ: КНУТШ, 2015. № 28. С. 190–210.

9. Ткаченко Н. Д. Репрезентації простору у світлі лексико-граматичного, функціонально-семантичного та лінгвокультурологічного аналізу: критерії класифікації. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО. Філологія. Педагогіка. Психологія*. Київ: КНЛУ, 2015. Вип. 31. С. 212–218.

10. Ткаченко Н. Д. Семантичні зміни просторових номінацій. *Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку*: матеріали XXVI Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф.: зб. наук. пр. (м. Переяслав-Хмельницький, 14 жовт., 2016). Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницький ДПУ, 2016. Вип. 26. С. 68–71.

11. Ткаченко Н. Д. Семантичні процеси утворення репрезентацій простору в британському та американському варіантах англійської мови. *Актуальні питання гуманітарних наук*: міжвуз. зб. наук. пр. молодих вчених ДДПУ імені Івана Франка. Дрогобич: ДДПУ, 2018. Вип. 20. С. 74–77 (Index Copernicus).

12. Ткаченко Н. Д. Тенденції розвитку функціональної семантики лінгвокультурних репрезентацій простору в британському та американському варіантах англійської мови. *Науковий вісник ДДПУ імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство*. Дрогобич: ДДПУ, 2018. Т. 2. № 8. С. 117–120 (Index Copernicus).

13. Функціональна семантика лінгвокультурних репрезентацій простору в британському та американському варіантах англійської мови. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*: зб. наук. пр. Київ: КНУТШ, 2016. № 29. С. 245–255.

14. Ткаченко Н. Д. Функціонально-семантичне поле “space” у науковому дискурсі. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*: матеріали щорічної звітної конф. проф.-виклад. складу Міжнар. гуманітар. ун-ту (м. Одеса, 16 трав., 2014 р.). Одеса: МГУ. 2014. С. 289–291.

Наукові праці в періодичних виданнях інших держав

15. Ткаченко Н. Д. Динамика концепта НОМЕ в номінаціях англійського мови Великої Британії та США. *Языковой дискурс в социальной практике*: науч. тр. междунар. науч.-практ. конф. (Тверь, 1–3 апр., 2016 г.). Тверь: ТГУ, 2016. С. 257–260.

16. Ткаченко Н. Д. Модель функціонально-семантичного поля “space”: лінгвокультурологічний підхід. *Языковой дискурс в социальной практике*: сб. науч. тр. междунар. науч.-практ. конф. (г. Тверь, 4–5 апр., 2014 г.). Тверь: ТГУ, 2014. С. 195–199.

17. Ткаченко Н. Д. Референтні зв'язки лінгвокультурного коду простору. *Материалы междунар. конф., посвященной 200-летию И. Е. Храповицкого* (г. Верхнедвинск, 16 июня, 2017 г.). Минск: ООО Белнаучкнига, 2017. С. 163–166.

18. Ткаченко Н. Д. Linguistic Cultural Semantics of British Toponyms (Functional Semantic Approach). *Языковой дискурс в социальной практике*: тр. междунар. науч.-практ. конф. (г. Тверь, 3–4 апр., 2015 г.). Тверь: ТГУ, 2015. С. 289–292.

19. Tkachenko N. Pragmatic Functions of Cultural Linguistic Representations of the Functional Semantic Field “Space”. *Intellectual Archive*. Toronto, 2016. V. 5. № 2. March-April. P. 44–47. URL: <http://www.intellectualarchive.com/?link=journal>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

20. Ткаченко Н. Д. Критерії класифікації функціонально-семантичних лінгвокультурних репрезентації концепту *SPACE* в англійській мові. «Україна і світ: діалог мов та культур»: тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19–21 берез., 2014 р.). Київ: КНЛУ, 2014. С. 433–435.

21. Ткаченко Н. Д. Лінгвокультурний просторовий дейксис в англійській мові. *Сучасна філологія: актуальні наукові проблеми та шляхи вирішення*: тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21–22 квіт., 2017 р.). Одеса: Південноукр. організація «Центр філол. досліджень», 2017. С. 104–107.

22. Ткаченко Н. Д. Лінгвокультурологічний підхід до вивчення репрезентацій ФСП “space” в англійській мові. *Сучасні дослідження мови та літератури*: матеріали укр.-рос. школи-конф. молодих учених (м. Донецьк, 26–29 берез., 2014 р.). Донецьк: ДНУ, 2014. С. 258.

23. Ткаченко Н. Д. Лінгвокультурологічні категорії у дослідженні ФСП “space”. *Україна і світ: діалог мов та культур*”: тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 30 берез.–1 квіт., 2017 р.). Київ: КНЛУ, 2017. С. 377–378.

24. Ткаченко Н. Д. Лінгвокультурологічні компоненти номінацій концепту EARTH в англійській мові порівняно з українською мовою. *Сучасні проблеми зіставного мовознавства, методики викладання іноземних мов та перекладу*: матеріали. наук.-практ. семінару (м. Київ, 18–19 груд., 2014 р.). Київ: КНЛУ, 2014. С. 23–25.

25. Ткаченко Н. Д. Особливості концептуалізації простору в англійській авторській казці. *Політ*: тези доп. XIV між нар. наук.-практ. конф. молодих учених і студентів. Гуманітарні науки (м. Київ, 2–3 квіт., 2014 р.). Київ: НАУ, 2014. С. 44.

26. Ткаченко Н. Д. Особливості функціонування лінгвокультурно маркованих репрезентацій функціонально-семантичного поля “space” в текстах різної функціонально-стилістичної належності. *Україна і світ: діалог мов та культур*: тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 30 берез. – 1 квіт., 2016 р.). Київ: КНЛУ, 2016. С. 422–424.

27. Ткаченко Н. Д. Топоніми США в етнолінгвістичному та лінгвокультурологічному аспектах. *Актуальні питання філологічних наук у XXI столітті*: тези міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 27–28 берез., 2015 р.). Одеса: Південноукр. організація «Центр філол. досліджень». С. 105–109.

28. Ткаченко Н. Д. Функціональний підхід до вивчення репрезентацій концепту *SPACE* в англійській мові. *Актуальні питання російської філології: теорія, методика, переклад*: зб. матеріалів міжнар. наук. конф. (м. Київ, 10–11 квіт., 2014 р.). Київ: КНЛУ. С. 136–137.

29. Ткаченко Н. Д. Функціонування лінгвокультурних номінацій простору в дискурсі (на матеріалі британських та американських репрезентацій). *Ad orbem per linguas. До світу через мови*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 20–22 берез., 2019 р.). Київ: КНЛУ. 2019. С. 368–369.

30. Ткаченко Н. Д. Функціонування лінгвокультурних репрезентацій простору в англійському дискурсі. *Нове у філології сучасного світу*: тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 12–13 черв., 2015 р.). Львів: ЛОГОС, 2015. С. 118–121.

АНОТАЦІЯ

Ткаченко Н. Д. Функціонально-семантичне поле “space” у британському та американському варіантах англійської мови (лінгвокультурологічний підхід). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2020.

Дисертаційне дослідження присвячено комплексному, поліпарадигмальному вивченню лінгвокультурологічних особливостей репрезентацій функціонально-семантичного поля “space” у британському та американському варіантах сучасної англійської мови. У роботі доповнено методику комплексного, поліпарадигмального вивчення репрезентацій простору лінгвокультурологічним аналізом. Визначено критерії дослідження функціонально-семантичного поля “space”. Побудовано модель функціонально-семантичного поля “space” та проаналізовано тематичні групи репрезентацій простору за ярусами «ядро» та «периферія». Визначено різновиди семантичних змін ЛРП у текстах різних стилів і жанрів сучасної англійської мови, проаналізовано семантику ЛРП на основі лексикографічних джерел. Виявлено основні просторові коди британської та американської культур. Досліджено особливості репрезентацій простору в британському та американському варіантах англійської мови, визначено основні тенденції розвитку функціональної семантики у двох зіставлених варіантах англійської мови. Досліджені ЛРП були класифіковані за структурним, семантичними, граматичними, функціональними та іншими критеріями.

Ключові слова: функціонально-семантичне поле, поліпарадигмальний підхід, варіанти англійської мови, лінгвокультурологія, репрезентація простору.

АННОТАЦИЯ

Ткаченко Н. Д. Функціонально-семантическое поле “space” в британском и американском вариантах английского языка (лингвокультурологический подход). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Львовский национальный университет имени Ивана Франка, Львов, 2020.

Диссертация посвящена комплексному, полипарадигмальному исследованию лингвокультурных особенностей репрезентаций функционально-семантического поля “space” в британском и американском вариантах современного английского языка. В работе дополнены основные понятия лингвокультурологии, разработана методика и определены критерии исследования функционально-семантического поля “space”, смоделировано функционально-семантическое поле “space” и проанализованы тематические группы репрезентаций пространства по ярусам – «ядро» и «периферия» поля. Определены разновидности функциональных

изменений ЛРП в текстах разных стилей и жанров современного английского языка, проанализирована семантика ЛРП в англоязычных лексикографических источниках. Выявлены основные пространственные коды культуры. Исследованы особенности репрезентаций пространства в британском и американском вариантах английского языка, определены основные тенденции развития функциональной семантики анализируемых ЛРП. Исследуемые лингвокультурные репрезентации функционально-семантического поля “space” были классифицированы по структурному, семантическим, грамматическим, функциональным и другим критериям.

Ключевые слова: функционально-семантическое поле, полипарадигмальный подход, варианты английского языка, лингвокультурология, репрезентация пространства.

SUMMARY

Tkachenko N. D. Functional semantic field “space” in the British and American variants of the English language: cultural linguistic approach. – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in philology in speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, 2020.

The thesis represents the complex, multiparadigmatic approach to investigating the cultural linguistic representations of the functional semantic field (FSF) “space” in the British and American variants of the Modern English Language. The multiparadigmatic approach to studying the FSF “space” includes structural semantic, functional semantic, cultural linguistic approaches as well as elements of contrastive, pragmalinguistic, psycholinguistic and some other approaches.

Methods and the criteria of investigating units of the FSF “space” were devised. The FSF “space” was built with the layers of the core and periphery, the thematical groups, synonymic sets and other correlations and oppositions were formed and analyzed. The specifics of structure, semantics and functioning of the British and American appellatives and toponyms denoting space was established; the classification criteria of the units under analysis were devised to classify the investigated language units; the British and American linguistic culture codes characterizing space names were described and their functions were defined. British appellatives paradigms were contrasted to the American paradigms. The elements of the statistic and associative analysis were applied to verify for the territorial frequency of the dominants and nationally marked nominations.

The research was conducted in five stages. It was stated that British and American nominations of space reveal common and different features. Common features include the principal stock of space lexics, cultural linguistic representations (CLR), lexico-semantic variants (LSV), culture codes, borrowings, doublets, etc. The contrasted CLR demonstrate some difference not only in their structural, but also in the functional semantics: analogues, divergents and analogues-divergents (analogues which differ in semantics), determined by the social, political and economic factors. Ethnic and social factors motivating culture codes and the role of space code in creating other culture codes were revealed. The notions of the cultural linguistic function, cyclicity of space nominations,

analogue-divergent, cultural linguistic personality, notions of the national spirit, some cultural linguistic figures of speech and cultural linguistic deixis were introduced in the analysis of the CLR semantics.

The multiparadigmatic analysis of the CLR in the texts of the business, scientific, publicity and fiction styles confirms the common stock of the British and American English and differentiation of LRP in the functional contexts.

The common regularities of the space representations development include the processes of transsemanticity and transfunctionality, nominalization, toponymization, high combinability on the lexical and syntactic levels, reducing the number of appellatives in toponyms, territorial lacunes, borrowings, toponymic doublets and common culture codes.

The common tendencies in developing CLR of the FSF “space” in the British and American English include functional semantic differentiation, integrative cross-cultural processes, which reveal themselves in the tendency to monocemanticity for the purpose of stylistic differentiation, aging and archaization of the British historical semantics influenced by ecological, economic and social factors; centripetal processes of attracting nominations of other FSF to denote space, centrifugal tendencies to the spatial meaning loss in socio-cultural contexts, especially in space names conversives, devoid of national colouring, the socio-cultural limitation on the natural space names usage or frequency and actualizing the artificial space names connected with human activity on the criteria of topical actuality and popularity.

This investigation conceptualize the British culture as more historical and the American culture as inheriting, more democratic, technogenic and pragmatic in creating functional space nominations. The results of this research justify the hypothesis “language is determined by culture” realized in the conception of the interrelated functional styles, polyethnithity and interaction of the British-American linguistic culture in creating CLR.

Key words: functional semantic field, multiparadigmatic, variants of English, cultural linguistics, space representation.

Підписано до друку 05.11.2020 р.
Формат 60×84/16.
Папір друкарський. Ум. друк. арк. 0,9.
Зам. № 36. Наклад 100 пр.

Видавництво «ПАІС»
Регістраційне свідоцтво ДК № 3173 від 23 квітня 2008 р.
вул. Гребінки 5, оф. 1, м. Львів, 79007
тел.: (032) 255-49-00, (032) 261-24-15
e-mail: pais.druk@gmail.com; <http://www.pais.com.ua>